

Joods Muziekfestival Nordhorn

Joodse Muziek

Duo NIHZ organiseert in Nordhorn hun eerste Joods Muziekfestival. In de laatste jaren bracht hun werk in het veld van Joodse klassieke- en volksmuziek me regelmatig in aanraking met een aantal muzikale aspecten van de Joodse cultuur. Dat was overigens niet mijn eerste contact daarmee. Als ik naar herinneringen naar Joodse muziek zoek, kom ik zelfs in mijn kinderjaren uit.

Herinneringen zijn deel van een geschiedenis, en zeker voor Joodse muziek is geschiedenis belangrijk, want juist die lange en bewogen historie van het Joodse volk bepaalt voor een belangrijk deel de aard en inhoud daarvan.

Mijn ouders waren van huis uit Gereformeerd, en zodoende ging je als kind naar een *School met den Bijbel*. Toen ik in Sliedrecht naar de kleuterschool en de grote school ging, vormde voorlezen uit de Bijbel en het leren van Psalmversjes een vast onderdeel van het curriculum, ieder ochtend begon op deze wijze met een vast ritueel.

Het Bijbellezen begon ieder jaar netjes vooraan in het Oude Testament met de eerste vijf boeken die in de Joodse religie bekend staan als de Torah. Zodoende hoorden we de verhalen rond de Schepping, de zondvloed, de aartsvaders, de ballingschap in Egypte en de lange tocht door de woestijn, de wet op de stenen tafelen, het Verbond en de belofte van het Beloofde Land die de geschiedenis van het Joodse volk tot op de dag van vandaag zou bepalen.

Tegen de tijd dat het Beloofde Land in zich kwam, was het bijna Kerstmis en dan schakelde de onderwijzer of onderwijzeres een korte tijd over op het Nieuwe Testament om na de donkere dagen voor en na Kerstmis weer terug te keren bij het Oude, tot Pasen en Pinksteren uiteraard.

Wat ik me als kind van het verhaal van die eerste boeken vooral herinner is het reizen, de eindeloze tocht naar een bestemming achter de horizon, de ongewisse tocht van Abraham op blind vertrouwen en de zwerftocht van veertig jaar in een barre woestijn van de Sinai na de Exodus.

De verhalen reflecteerden de continue strijd tussen heimwee naar het land van vroeger en de hoop op het vinden van een vredige woonplaats in de toekomst in het beloofde land.

Deze strijd tussen heimwee en hoop, dat is de melancholie die je in veel Joodse muziek tegenkomt.

De Psalmen van David –*Tehiliem* bij de Joden- vormden een speciaal onderdeel van het onderwijs. Het was op zich al bijzonder dat de dichter -men beweert Koning David, maar dat is omstreden- even goed was met het zwaard als met de pen, maar voor kinderen zoals wij waren zijn pennenvruchten op zijn zachtst gezegd niet erg toegankelijk. Dat kwam vermoedelijk ook door de zwaarmoedige zeventiende-eeuwse vertaling van het oude Hebreeuws in het toenmalige Nederlands.

Iedere week moesten we een aantal strofen uit het hoofd leren en op maandag opzeggen voor het oog van de klas. Een ervaring vol plankenkoorts, want als je het niet meer wist, moest je het zingen, wat nog veel enger was met iedereen er bij. Menig jonge musicus in de dop werd hierdoor definitief gedemotiveerd om ooit nog een podium te betreden.

Opvallend bij veel psalmen was de notitie *voor de koormeester*, een verwijzing dat de teksten ook gezongen werden in de tijd dat ze werden gedicht, de psalmen waren dus een deel van de Joodse muziek.

In de Psalmen speelden regelmatig muziekinstrumenten een rol. Bazuinen, schalmeien, harpen, lyra's, fluiten, een heel scala aan voor ons idee exotisch instrumentarium. Dat gold althans voor de vrolijke Psalmen, de trieste exemplaren spraken van diepten van ellende zonder veel muziek.

Het bleef bij een vermoeden dat de Joden muziek hadden, want niemand vertelde er iets over en de Protestantse berijmingen van de Psalmen waren zwaarmoedige zeventiende-eeuwse West-Europese melodieën in lange noten die met de overleveringen van Koning David weinig gemeen leken te hebben.

Thuis was dat iets anders. Mijn moeder had een plaat van de filmmuziek van *Exodus*, de bekende film rond de stichting van de staat Israël in 1948. En er lagen soms singeltjes van Joodse muzikanten op de draaitafel, ik herinner me de liedjes van Abbie en Esther Ofarim en de plaat van *Yerushalayim Shel Zahav* die in 1967 het strijdlid werd van de Zesdaagse Oorlog. En wat dacht je van liedjes zoals *Hava Nagila*.

Het verhaal van Joodse muziek is nauw verbonden met de geschiedenis van het Joodse volk. In die geschiedenis speelt de *Diaspora*, de wijde verstrooiing van de Joden, een prominente rol.

De Joden van Exodus bereikten uiteindelijk hun bestemming. Lang geleden bestond er een Joods koninkrijk in Palestina, het aan hen beloofde land, met Jeruzalem als staatkundig en spiritueel centrum, want daar was de tempel gevestigd.

Koninkrijken komen op en gaan weer onder en het Joodse koninkrijk vormde geen uitzondering. Hierdoor verspreidden de Joden zich gaandeweg over het Midden-Oosten, ook al kwam het Joodse koninkrijk voor een korte tijd weer op onder de Hasmoneeën. Later zorgde de verwoesting van Jeruzalem door de troepen van Titus Flavius in 70 na Christus voor een verder breekpunt: Deze gebeurtenis werd een trauma in de geschiedenis van de Joden, op die dag verloren ze de tempel, hun spirituele centrum, slechts de westelijke muur, de Klaagmuur, bleef ervan over. Dit werd een uitbreiding (volgens sommigen het begin) van de *Diaspora*, en het begin van de decentralisatie van de Joodse religie.

De Joodse muziek trok mee naar de diverse gemeenschappen en ontwikkelde zich daar op eigen wijze. Binnen de *Diaspora* ontstonden een aantal cultureel-religieuze groepen, waarvan de Asjkenazische en Sefardische Joden de belangrijkste waren. Asjkenazim woonden oorspronkelijk in het Rijnland, maar migreerden gedwongen door het antisemitisme richting Oost-Europa en Rusland en daarna weer terug naar West-Europa en verder, met de Verenigde Staten als belangrijke bestemming. Sefardim woonden oorspronkelijk op het Iberisch Schiereiland, maar werden na de *Reconquista* in 1492 verbannen en migreerden naar onder meer Nederland.

De Europese Asjkenazim en Sefardim werden beiden getroffen door de ramp die de vroegere Jodenvervolgingen uit de *Diaspora* verre overtrof, de door de Nazi ideologie bedachte en georganiseerde Holocaust, de *Shoa*, een van de grootste misdaden tegen de menselijkheid uit de geschiedenis. Ook hier trok de Joodse muziek mee tot in de concentratiekampen.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de Joodse staat Israël uitgeroepen in Palestina in 1948, het begin van een harde strijd om het bestaan met diverse oorlogen en gewapende conflicten die tot op de dag van vandaag voortduren. Hier trok de Joodse muziek mee naar de Kibboetsen, verhoogde het moreel op de slagvelden en werd deel van het dagelijks leven.

Vijf alinea's geschiedenis over circa 3000 jaar, met daarin circa 2000 jaar regelmatig terugkerende vormen van antisemitisme. Ik kan me voorstellen dat je als historicus niet de meest optimistische gedachten over de mensheid krijgt...

De Klezmer muziek heeft zijn wortels in de Asjkenazische stroming, met liederen vaak in het Jiddisch, een Joods-Duitse taal. Ook de Sefardim hebben hun eigen –veel minder bekende– karakteristieke muziek, met liederen in het Ladino, een Joods-Spaanse taal.

Beide stromingen waren bij het Joods Muziekfestival vertegenwoordigd, Duo NIHZ speelt Klezmer gerelateerde muziek, het ensemble Savor de Ladino kwam met muziek uit de Sefardische sfeer.

Joods Muziekfestival

Duo Niet in Het Zwart (NIHZ), bestaande uit Bobby Rootveld (gitaren, zang) en Sanna Rootveld-Van Elst (blokfluiten, melodica, zang), heeft zich in de jaren sinds de oprichting van dit ensemble ontwikkeld tot een belangrijke vertolker van Joodse muziek in diverse genres, van Klassiek tot Klezmer.

Duo NIHZ organiseert in hun Kulturhaus NIHZ in Nordhorn diverse festivals, waaronder een goedbezocht gitaarfestival en blokfluitfestival. Ze liepen daarbij al enige jaren rond met het idee om een festival te wijden aan Joodse muziek, alleen de aanleiding daartoe ontbrak.

Dat veranderde toen ze in Kopenhagen leden van het pas opgerichte Zweedse ensemble Savor de Ladino ontmoetten. De band zocht concertplaatsen voor een tournee door Europa en Kulturhaus NIHZ stond goed bekend. De afspraak kwam er en daarmee was de aanleiding voor een Joods muziekfestival geschapen.

De eerste editie van dit festival zou en dag duren en bestaan uit een Klezmer workshop, een concours voor solisten en ensembles en een avondconcert met Duo NIHZ en Savor de Ladino. Een karakteristieke Joodse maaltijd vormde onderdeel van het festival.

De organisatie was in goede handen en ook hier waren diverse vrijwilligers van de andere festivals opnieuw paraat.

Concours

De belangrijkste voorwaarde voor het concours was dat de muziek of van Joodse origine moest zijn, of een sterke binding had met de Joodse cultuur. Instrument en bezetting waren vrij te kiezen (hoewel je met een orkest een prijs natuurlijk wel moet delen!)

De hoofdprijs bestond uit twee concerten en een EP opname bij Ivory Tower Records/Samsung Productions. Prijswinnaars konden ook rekenen op een pakket CDs.

Er hadden zich drie ensembles aangemeld, Uwe Heger's Klezmer Sax Quintett (bestaande uit Uwe Heger, Geertje Wumkes, Edeltraud Bode, David Bruns en Paul Bruns), het ensemble van de gitarist Jorrit Douwes en de zangeres Jacobine van Laar en tot slot het Duo Espressivo (bestaande uit Uwe Heger op saxofoon en Francien Janse-Balzer op piano). Oplettende lezers valt het hier vast direct op, dat de heer Heger twee ijzers in het vuur had.

Het Klezmer Sax Quintett beet de spits af, en hoe! Vijf saxofoons in een kleine concertzaal, dat is een zaal vol met geluid! Het was jammer dat de akoestiek die prima geschikt is voor bijvoorbeeld gitaarconcerten er nu voor zorgde dat de transparantie van de stemvoering iets ondersneeuwde.

De bandleider Uwe Heger zorgde voor de solo's en het karakteristieke blazersgeluid van de Klezmermuziek, zijn mede-bandleden leverden een goede prestatie met het ondersteunen

van zijn tempovariaties. Bij zeer snelle passages merkte je wel, dat je goed moet anticiperen bij het aanblazen om de toon op de juiste momenten neer te zetten.

Naast “klassieke” Klezmer melodieën bracht het ensemble een arrangement van *If I were a Rich Man* (een oude bekende uit de film *Fiddler on the Roof*) en een iets minder geslaagde versie van *Bei mir bistu Shein* van Sucunda en Jacobs, de melodie die de Andrew Sisters beroemd maakten.

Na deze zaal vullende uitvoering werd het iets rustiger toen het zang/gitaar duo Jacobine van Laar/Jorrit Douwes het toneel betrad. Zij brachten een viertal middeleeuwse liedjes uit Spanje, die volgens mij tot de Sefardische cultuur behoorden. De liederen waren niet al te vrolijk van toon, de melancholie voerde de boventoon.

De gitarist bleek een betrouwbare begeleider die bekwaam de soloruimte pakte die hij in de liederen kreeg. De zangeres liet zien dat ze haar instrument beheerste, zowel a capella als in ensemble. Als bijzondere vondst speelde ze enkele frasen met de dwarsfluit, een mooi contrast tussen het relatief strakke geluid van de fluit en het vibrato van haar stem.

Als laatste ensemble trad heer Heger weer aan op saxofoon, samen met de pianiste waarmee hij het Duo Espressivo vormt.

De twee melodieën uit Schindler's List kwamen goed uit de verf, de balans met de begeleiding van de pianiste en de uitvoering van de solo's was goed voor elkaar. *Meditation Hebraique* van Ernest Bloch was voor het duo een première, maar ze wisten prima raad met dit behoorlijk zwaar aangezette stuk. Ook hier voerde melancholie de boventoon! Gelukkig vrolijkte een opgewekte Klezmermelodie als laatste stuk de zaak weer een beetje op.

Bij een gitaarconcours heb ik meestal een duidelijke voorkeur, vandaag had ik het daar wat moeilijker mee. Het is daarom maar goed dat er een vakbekwame jury is.

Concert Duo NIHZ

Duo NIHZ nam het eerste gedeelte van het avondconcert voor zijn/haar rekening met een keuze uit hun Joodse repertoire. Naast enkele klassieke Klezmer melodieën brachten ze *Veronika, die Klezmerim sind da*, muziek uit het repertoire van The Comedian Harmonist, een vooroorlogs Jiddisch-Duits ensemble uit Berlijn en een eigen versie van *Bei mir bistu Shein* van Sucunda en Jacobs.

Ik heb ze deze muziek met veel enthousiasme op diverse plaatsen horen spelen, maar vanavond werd het iets bijzonders. Mogelijk was dat het thuiswedstrijd effect, niet alleen omdat ze in eigen stadion speelden, maar ook omdat ze voor mensen speelden die bijzondere affiniteit met de muziek hadden.

De drive was enorm, ditmaal, en de tempo's lagen een stuk hoger en de effecten van met name Bobby Rootveld op gitaar waren spontaner en feller, maar perfect in toom gehouden door het responsieve spel van Sanna Rootveld in een balans die de kleuren van de muziek nog intensiever maakte.

Het publiek pikte dit energieke enthousiasme direct op en reageerde navenant!

Concert Savor de Ladino

Het Zweedse gezelschap Savor de Ladino bleek een sextet plus componist. De componist en tekstschrijver Yair Sapir verzamelde een aantal musici om zich heen om middels eigen composities en arrangementen de Sefardische muziek in het Ladino nieuw leven in te blazen.

Het was even een toer om de musici (Christopher Fossto, gitaar, Zafer Demir, percussie-instrumenten, Johanne Hydén, cello, Tobias Allvin, bouzouki en mandoline, Johan Olsson, accordion, en de leadzangeres Sandra Marielle) op het podium te passen, maar na wat schuiven en uitmeten paste het mooi.

Als je de muziek voor het eerst hoort, denk je direct aan Spanje, aan de taal (Ladino is zeer gerelateerd aan Oud-Spaans), aan de klank van Flamenco, aan traditionele muziek met een duidelijk Midden-Oosterse inslag, vooral door de percussie en de karakteristieke intervallen. Ook een beetje aan de klank van een paar nummers van Loreena McKennitt, trouwens.

Het was een aangename kennismaking met een genre dat ik tot nog toe nog niet gehoord had. Een aantal nummers vertelden de mythen van vroeger, een paar songs waren een Sephardisch hooglied op een geliefde en er zaten een stel humoristische stukken tussen. De uitleg van de zangeres Sandra Marielle was zeer informatief voor het achtergrondverhaal.

Met enthousiast musiceren en speels communiceren zorgde Savor de Ladino al snel voor een prima atmosfeer en een aangenaam contrast met de Klezmer die we al eerder gehoord hadden. Twee takken aan dezelfde boom die dit festival tot een interessant einde brachten.

Het was mooi dat ze Epeetjes verkochten, zodat we wat van deze sfeer mee naar huis konden nemen.